

27. október 1907 – deň tragédie v Černovej

Národný a sociálny útlak ako predzvesť udalostí

Anton LAUČEK

Abstrakt

Masakra v Černovej (27. X. 1907), ktorá sa udiala v kontexte krutého pomad'arčovania slovenského národa, upozornila svet na postavenie Slovákov vo vtedajšom Rakúsko-Uhorsku. Pri pokuse o násilnú posviacku kostola zasiahla strel'bou brachiálna moc - výsledkom bolo 15 mŕtvych a 52 ranených. O udalosti vtedy informovali všetky významné tlačové médiá v Európe, reagovali aj Slováci v Amerike. Vyvolala vlnu solidarity so Slovákami, a to najmä v Čechách a na Morave. Černovčanská masakra prispela k uvedomovaniu spolupatričnosti medzi Čechmi a Slovákami a posilnila riešenia smerujúce k vzniku Československa.

Kľúčové slová: Černová. Tragédia v Černovej. Maďarizácia.

Po sústavnom potláčaní slovenského národného života (zrušenie troch slovenských gymnázií a Matice slovenskej v roku 1875 atď.) sa aj napriek agresívnym a nedemokratickým zásahom budapeštianskej vlády namiereným proti národno-vedomovacím snahám nemad'arských národov v Uhorsku rozvíjal na Slovensku čulejší politický, hospodársky a kultúrny život. V 90. rokoch 19. storočia sa krajina modernizovala, do diania zasiahla priemyselná revolúcia. Vyrastali nové závody, rozširovanie železničnej siete podporovalo mobilitu obyvateľstva a spriemyselnovanie krajiny. Ekonomicko-hospodárske zmeny prinášali aj širšie spektrum nových názorov, ktoré zasiahli celú spoločnosť.

V kontraste s celoeurópskym kultúrno-spoločenským pohybom boli vtedajšie vládne kruhy preniknuté netolerantnosťou v uskutočňovaní protihumanitnej idey o jednorečovom štáte – uhorské zákony uznávali len jeden národ a povinnosťou ostatných národností bolo akceptovať pomad'arčenie. Vtedajšej situácii zodpovedal aj stav školstva – neexistovala žiadna slovenská stredná ani vysoká škola a aj do základných (vtedajších ľudových) škôl sa dostávala maďarčina, nielen ako predmet (štátny úradný jazyk), ale ako vyučovací jazyk. Výslednicou spomínaného snaženia boli slovenskí žiaci, ktorí vyučovaciemu jazyku nerozumeli a zostávali vlastne negramotní a nevzdelaní.

Podobne ako proti Slovákom postupovali úrady aj proti Nemcom a Ukrajincom. Pre porovnanie, v roku 1870 bol počet ľudových škôl s vyučovacím jazykom maďarským 5819, no v roku 1900 už 10464. Oproti tomu počet ľudových škôl s vyučovacím jazykom nemeckým klesol v tom istom časovom rozpätí z 1232 na 389, s vyučovacím jazykom ukrajinským zo 473 na 76. Agresívne pomadžarčovanie školského systému najviac zasiahlo Slovákov – z 1822 ľudových škôl s vyučovacím jazykom slovenským zostalo 500.

V roku januári 1907 odhlasoval parlament dva školské zákony (čl. 26 a čl. 27 zák. 1907), ktoré predložil vtedajší minister školstva Apponyi krátko po nástupe novej koalíciej vlády. Zákon odopieral podporu nemaďarským školám. Podľa neho bola povinnosťou učiteľa propagácia idey jednonárodného Uhorska, propagácia a rozširovanie štátneho jazyka, maďarskej kultúry a pod. Učiteľ nemaďarskej národnosti sa nesmel zapájať do národného hnutia a ani v náznakoch prejavíť svoje národné cítenie. Druhý zákon kládol dôraz aj na jazykovú maďarizáciu. V školách s vyučovacím nemaďarským jazykom nariaďoval vyučovanie „štátneho“ jazyka v takom rozsahu, aby si ho žiaci slovom a písmom osvojili do konca štvrtej triedy. Učiteľia, ktorí dôsledne nemaďarizovali, stratili zamestnanie. Podobne sa postupovalo aj v úradoch.

Gróf Apponyi, keď odporúčal na schôdzi parlamentu svoje školské zákony, vyhlásil: „*Znemožním vyučovanie tým učiteľom, ktorí nechcú vychovávať z detí dobrých Maďarov. Každý občan tohto štátu sa musí skloniť pred princípom, že v tejto krajine sú Maďari pánmi...*“ (Lajčiak a Lauček 1982, s.17).

Útlak a odnárodňovanie v školstve boli sprevádzané diskrimináciou nemaďarských národov aj v hospodárskej a sociálnej oblasti. Slováci sa masívne sťahovali do cudziny, najmä do USA, ale aj do centrálnych maďarských oblastí a do Budapešti. Z pätnástich slovenských stolíc odišlo do roku 1914 asi pol milióna obyvateľov.

Represálie budapeštianskej vlády namierené proti slovenskému národnému daniu sa stupňovali – v rokoch 1889 až 1905 súdy odsúdili za národnopolitickú činnosť 83 Slovákov na viac ako 12 rokov väzenia, v nasledujúcich rokoch (1906 a 1907) už 306 Slovákov na vyše 24 rokov a v roku 1908 73 Slovákov na 42 rokov žalára atď.

Brachiálnosť štátnej moci sa prejavila aj v roku 1906, keď vo februári panovník a vláda rozpustili parlament a vypísali nové voľby. Voliť mohli len majetní občania, muži, pričom sa volilo verejne. Za protesty proti zjavným volebným podvodom, aj za to, že sa kandidáti opovážili vystúpiť s proslovensky zameraným programom, dostali protestujúci 5 rokov väzenia a museli

zaplatiť viac ako 10000 korún (V tom období bolo možné postaviť rodinný dom za 2000 korún, muž zarobil za dvanásťhodinovú ťažkú prácu 1 korunu, žena 60 halierov.)

Napriek podvodom a často až surovému nátlaku členov volebných komisií na držiteľov volebných práv bolo do parlamentu zvolených 7 slovenských kandidátov.

Potláčanie práv malých národov sa vtedy prekvapivo stalo terčom kritiky nórskeho spisovateľa Björnsterne Björnsona, držiteľa Nobelovej ceny. Zastal sa Dánov v Šlesvicku, Ukrajincov v Haliči, Talianov a Čechov v Rakúsku. Slováci pocítili jeho priazeň v článku **Mierové pokrytectvo**. V ňom Björnson kritizoval nespravodlivé volebné predpisy v Uhorsku, politickú a jazykovú diskrimináciu Slovanov a Talianov v Rakúsko-Uhorsku.

V septembri roku 1907 časopis März (číslo 18) publikoval Björnsonov príspevok *Mier a priatelia mieru: Keď ide o mierovú prácu, Maďari sú najčulejší, Vôbec sú najčulejší, kde ide o humanitu a právne povedomie. Doma však utláčajú tri milióny Slovákov. Zakazujú im hovoriť rečou ich duše, vysmieávajú sa ich láske k historickým pamiatkam... Muž, ktorý v hodnosti ministra tieto neprístojnosti vedie, je súčasne bojovníkom za kresťanstvo. Menuje sa gróf Apponyi a je na všetkých medzinárodných konferenciách nadovšetko výrečný...* (Lajčiak a Lauček, 1982, s.13).

Björnson predtým obdivoval boj Maďarov za vymanenie sa spod diktátu Viedne, dokonca poznal Apponyiho osobne, ale so stupňujúcim sa potláčaním práv nemaďarských národov v Uhorsku svoju obranu Slovákov ešte zintenzívnil.

Na jeho aktivity reagoval gróf Apponyi v úradných novinách Budapešti Hirlap: *„Na Björnsonove útoky nepovažujem za nutné odpovedať... Celému jeho správaniu – a to hovorím s hlbokým poľutovaním – chýba akákoľvek morálna vážnosť do tej miery, že je nemožné zaoberať sa ním in merito..... kto pozná mňa, bude sa len usmievať nad obvinením, že utláčam nejaký národ, či len nejakú ľudskú bytosť. Avšak pred súdnou stolicou, kam ma chce Björnson postaviť, pred stolicu slobodymilovných národov, zapálených pre veľké ideály ľudskosti, vždy sa budem môcť objaviť so vztýčenou hlavou...“* (Lajčiak a Lauček 1982, s. 16-17).

Björnsonovu odpoveď pod názvom *S hlavou vztýčenou* publikovala svetová tlač a vošla do dejín: *„Gróf Apponyi mi odpovedal „so vztýčenou hlavou“. Ubezpečuje ma, že ak nabudúce príde na medzinárodné mierové zhromaždenie, stane sa to „so vztýčenou hlavou“.*

Kto o tom pochybuje? Kedy sa nejaký utláčateľ národov ukazoval ináč?

Nedávno sme videli v uhorskom sneme, keď slovenských reprezentantov týrali a vyhadzovali, že vystúpil gróf Apponyi, aby vyhlásil, čo sa má ešte urobiť pre ďalší útlak tohto národa. Bol schválený školský zákon, aký nikdy predtým nebol známy, pretože jeho najdôležitejšie ustanovenia sú z gummy! Dajú sa naťahovať tak, až sa v nich zadusia všetky národnosti. Zbaviť deti materčiny je predať to isté ako odtrhnúť hladné dieťa od matkiných prs. A práve toto rozkazuje v tomto zákone gróf Apponyi so vztýčenou hlavou. V náručí tohto zákona možno Nemcov, Rumunov, Chorvátov, Ukrajincov, Slovákov postupne spracovať podľa maďarského ducha a vôle, pretože tento duch a táto vôľa sú na svete najstaršie, najurodzenejšie, najkultúrnejšie a môžu najlepšie viesť národy k výšinám sveta!

Za vlády tohto zákona budú emigrantov ešte vo väčšom množstve ako predtým napchávať do dobytčích vagónov s ich balíkmi a handrami. Tu bude gróf Apponyi stáť medzi nimi v hlavou vztýčenou. To im dodá útechy! V slzavej chvíli rozlúčenia to dodá útechy odchádzajúcim i tým, ktorí ostávajú doma.

Čo na tom záleží, že deti, ktoré tu ostali, nemôžu sa naučiť po maďarsky, pretože je to ťažká reč, a výsledkom je, že sa nenaučia nič, a preto má Uhorsko najviac analfabetov v Európe? Hľa, gróf Apponyi stojí medzi nimi so vztýčenou hlavou! Prázdne kostoly, prázdne preto, že sa v nich káže po maďarsky (maďarskí biskupi z vysokej šľachty dosadzujú kňazov) – gróf Apponyi ich naplní vždy sám s hlavou vztýčenou. Ak sa slovenské múzeá zatvárajú a prostriedky pre ne konfiškujú (medzi nimi aj dar od cisára), môžete si byť istí, že na blízkej výšine vidno nového ochranného ducha Maďarov: grófa Apponyiho so vztýčenou hlavou.

Na počtu tohto ochranného ducha teraz zhromažďujem svedkov a svedectvá o utláčaných národoch Uhorska. Netreba sa ponáhľať, lebo všetci vieme, že gróf Apponyi na nich čaká so vztýčenou hlavou“ (Lajčiak a Lauček 1982, s.17-18).

Na kritiku gróf Apponyi sľúbil odpoveď. Nikdy ju neuverejnil. Odpoveďou sa stali následky jeho činov – sedem dní po zverejnení Björnsonovho článku došlo v jednej z „ulíc“ Ružomberka k tragickej udalosti, ktorá ukázala skutočnú tvár uhorskej štátnej moci.

Masakra v Černovej

Ružomerský farár Andrej Hlinka, pochádzajúci z Černovej povzbudzoval svojich rodákov, aby si postavili kostol. Malá kaplnka pre potreby obce s približne tisícovou obyvateľov kapacitne nepostačovala, preto väčšina domácich chodila aj za často nepriaznivých poveternostných podmienok do ružomerského, 5 km vzdialeného chrámu. Hlinka dal vypracovať projekt štíh-

leho neogotického kostola staviteľovi Andrejovi Jančekovi a architektovi Milanovi Harmincovi. Náklady na stavbu projektanti odhadli na 80 000 korún. Na jedného dedičana, včítane nemlúvniat, tak pripadlo 80 korún, preto sa na „sesii“ – zvolanom stretnutí občanov mnohí stavbe vzpierali. Hlinka ich ale dokázal prehovoriť.

V rukopise sa zachoval zápis černovčanského rodáka Ladislava Hatalu, jedného z prítomných (neskôr sa prejavil ako nadaný režisér a autor divadelných hier), ktorý dokazuje aj Hlinkovu schopnosť argumentovať a presviedčať poslucháčov:

„Vravíte, že tolké peniaze sa tu nikdy nepozhánajú? A ja vám dokážem, že pozhánajú! Pamätáte sa, keď do Černovej prišiel pán Heller za krčmára? Priviezol sa azda na koči? S napchatým pudilárom? Horkýže! Celý svoj majetok niesol v batôžku na chrbte. Ani lopaty, ani sekery sa nechtyl, nerúbal v šlôgu, ani na pltiach neletel do Komárna, ba ani vo fabrike ste ho nevideli. Tuto vyše školy si prenajal drevenicu a začal s výčapníctvom. A vidíte, už má vlastný murovaný dom, a nie najmenší, i krásne humno má, i maštaľ. Tak povedzte, rodáci moji drahí, skadiaľ vzal pán Heller peniaze? Našiel ich na Chabzdovej alebo v Sakmári? Dáky zmok mu ich podonášal? Ak chcete vedieť, vy ste tým zmokom. Vy ste krčmárovi dom postavili, aj humno, aj maštaľ. Vy ste niektorí tolko popijali na bôrg, že museli ísť aj zemičky Hellerovi do zálohy. Vlastní ich už viac ako hociktorý bohatý gazda tu čo sedíte. A poniektorí teraz obrábate vol'akedy svoje v árende! Takže, rodáci moji, keď ste dokázali krčmárovi dom vystaviť, snažte sa o dôstojnejší pre Pána Boha“ (Hatala 1966).

Vďaka finančným obetiam Černovčanov i Hlinkovmu úsiliu pri organizovaní zbierok bol kostol postavený v období od polovice apríla 1906 do konca leta 1907. Aby stavbu v takom krátkom čase zrealizovali, museli si obyvatelia vziať aj pôžičku z banky – mnohí predávali polia, dobytok, hydinu a priberali si ďalšie zamestnanie. Na stavbu sa zbierali doslova po halieroch – ak nejaké ušetrili, zanesli miestnemu „senátorovi“ Štefanovi Bačkorovi (zástupcovi Černovej v ružomerskom obecnom zastupiteľstve), ktorý po zhromaždení väčšej sumy odnášal peniaze do banky. (Pamätníci spomínajú príklad staršej ženičky Kataríny Remeňovaj – zlomil sa jej váľok, ona nekúpila nový za 3 haliere, cesto radšej váľkala fľašou a „splátku“ odovzdala.)

Obyvatelia Černovej očakávali, že postavený kostol vysväťí ich rodák Andrej Hlinka, ale ten sa dostal do sporu so svetskou a cirkevnou vrchnosťou. Vo voľbách do parlamentu, ktoré sa konali koncom apríla 1906, podporil slovenského kandidáta lekára Vavra Šrobára. Dotyčný kandidoval za *Slovenskú ľudovú stranu* – v programe mala požiadavku slobody zhromažďovania a spolčovania, všeobecné volebné právo, dodržiavanie národnostného zákona, zrušenie cirkev-nopolitických zákonov, prijatie zákonov proti úžere, úpravu pracovných a platových pomerov

robotníctva, zmenu pomerov v školstve. Hlinka, charismaticky vystupujúci a výborný rečník, Šrobára na predvolebných zhromaždeniach v obciach ružomerského okresu sprevádzal. Po voľbách, v ktorých Šrobár utrpel tesnú porážku (o 104 hlasov), spišský biskup Alexander Párvy odobral Hlinkovi farský úrad a napokon ho suspendoval aj „ab officio et ordine“, čiže ho zbavil úradu a kňazských povinností a práv. Andrej Hlinka už nesmel slúžiť omše, krstiť, spovedať a nesmel ani vysvätiť nový kostol vo svojom rodisku. Takto potrestaný kňaz sa nemohol odvolať priamo, a tak černovčanský rodák podal sťažnosť proti rozhodnutiu biskupa o suspenzii priamo do Vatikánu na Posvätnú kongregáciu snemu (*Sacra Congregatio Concilii*).

Proti suspendovanému kňazovi následne zasiahla aj svetská moc. Na zatknutie údajne poslúžil list farára pôsobiaceho v Likavke pri Ružomberku. Podľa neho Hlinka patrí k teroristom ohrozujúcim okolie „bombami, dynamitom, nožmi a pušným prachom“. Hoci sa nič „teroristické“ nenašlo a nepreukázalo, v politicky motivovanom procese (začal 26. novembra 1906) spolu s hlavným obžalovaným odsúdili ešte ďalších desiatich podľa vtedajších smutne známych zákonov za búrenie proti maďarskej národnosti, za prečin proti volebnému právu, za vyzývanie na spáchanie trestného činu atď. Najvyšší trest (2 roky väzenia a 1500 korún pokuty) dostal Andrej Hlinka. Do väzenia hneď nenastúpil, v rámci odvolacieho konania bol prepustený na slobodu, kým nerozhodne vyšší súd (Holec 1997).

Hlinka, zbavený kňazských povinností, sa v Ružomberku venoval komunálnej politike a svojmu rehabilitačnému konaniu. V lete nasledujúceho roka odcestoval do Ríma a potom na Moravu – kňaz Alois Kolísek, profesor katolíckeho gymnázia a Hlinkov sympatizant ho pozval na prednáškové turné po „českých zemiach“. Naplánovali ho na október 1907.

Obyvatelia Černovej sa so suspendovaním Andreja Hlinku nezmierili. Medzi sebou ho dôverne prezývali „Miláčikom“ a bolo pre nich nepredstaviteľné, že by pri vysviacke kostola nemohol účinkovať ich rodák, ktorý mal na jeho výstavbe najväčšie zásluhy. Napísali spišskému biskupovi Párvyemu žiadosť o povolenie vysviacky a vzápätí požadovali pri akcii aj Hlinkovu účasť. Podľa ich ďalšej žiadosti mal byť Hlinka znova ustanovený na faru v Ružomberku – iba tak by sa mohli obrady vysvätenia kostola konať. Stále pritom počítali aj s osobnou prítomnosťou biskupa na slávnosti. Ak by Párvy podmienky Černovčanov nespĺnil, títo žiadali všetko konanie odložiť – verili, že ich rodák bude po čase znova uvedený do farského úradu.

Spišský biskup s požiadavkami dedinčanov nesúhlasil. Rozhodol sa, že do Černovej nepôjde a namiesto seba delegoval kanonika Antona Kurimského. Tento predtým pôsobil ako farár v Ružomberku a situáciu v jeho „ulici“ dôverne poznal. Mal informácie o jej rozhorčených obyvateľoch, o ich rozhodnutí nepripustiť vysviacku žiadnym iným kňazom. Dokonca dostal aj

viaceré listy, v ktorých sa mu anonymní autori vyhrážali, aby si rozmyslel, či, miestnym naprotiveň, príde do Černovej. Kurimský poverenie odmietol, a tak, po viacerých presunoch dátumu vysviacky, mala zodpovednosť padnúť na likavského farára-dekana Martina Pazúrika a ružomerského administrátora fary Jozefa Fischera. Dátum vysviacky bol definitívne stanovený na nedeľu 27. októbra 1907 a vyhlasovaný v okolitých farnostiach.

Výhražné nepodpísané listy a telegramy následne prišli na biskupstvo do Spišskej Kapituly a podobné listy dostal aj Pazúrik a Fischer – proti nim a miestnym úradom sa obrátil hnev dedinčanov. Po ohlásení dátumu vysviacky sa občania Černovej zhluchovali a nahlas rebelovali. Aby zabránili vysviacke, z piatka na sobotu ukradli z kostola šesť svietnikov, dve zástavy a oltárne plachty. Na slúžnodvorskom (okresnom) úrade bol hlavným slúžnym Pavel Andaházy. V sobotu vyslal do Černovej žandárov, aby zabezpečili pokoj a poriadok a tiež zaistili „hlavné poburovatel'ky“, ak ich prichytia pri čine: Annu Fullovú, rod. Hlinkovú, Annu Kosovú, rod. Bačkorovú, Máriu Cibulkovú, rod. Urbanovú. Po príchode žandárov sa zistili aj mená „zlodejov“, ktorí veci z kostola tajne odniesli (Fullová – Hlinkova sestra, Hlavčo-Bocko, Fulla, Hančíková, Jeleníková, Frolo) – všetko sa muselo vrátiť. Atmosféra bola vybičovaná, veliteľ žandárov si preto vyžiadal ďalšie posily. Viacerí žandári, keď nepatrolovali, si vypili (u gazdu Polievku na dvore nakládli oheň, pričom popíjali domácu „krampapuľu), podnapití mali aj „protištatné“ reči a potom sa vyhrážali gazdovi, ak ich udá, tak ho zastrelia. Väčšina z nich boli Slováci, niektorí mali pomaďarčené mená.

V nedeľu 27. októbra bola Černová už od včasného rána vzrušená a na nohách. Prítomní pätnásť žandári chodili s nabitými puškami a nasadenými bajonetmi po obci a upozorňovali obyvateľov, aby sa nebúrili, nerobili násilnosti, ináč sa bude strieľať. Keď hlavný slúžny Andaházy dostal telefonát o situácii v Černovej s požiadavkou poslať ďalších žandárov, šiel do honvédskej kasárne vyžiadať vojakov. Tam neuspel, pretože mali iba nováčikov bez skúseností, nesúcich na udržiavanie a zabezpečovanie poriadku. Keď mu na fare dekan Pazúrik povedal, že aj s administrátorom Fischerom sú rozhodnutí kostol vysvätiť, Andaházy všetku zodpovednosť za akciu a poriadok hodil na podslúžneho Zoltána Pereszlényiho. Tohto vyslal, aby s ďalšími šiestimi žandármi ako úradná moc sprevádzal kňazov do Černovej a prikázal mu, aby sa, len čo zbadá na mieste akýkoľvek odpor, aj so žandármi ihneď stiahol a vrátil sa s nimi do Ružomberka.

Vysviacka bola naplánovaná na desiatu hodinu doobeda. Okolo trištvrté na desať zabočili do Černovej zo štátnej hradskej dva koče. Na prvom sa viezol podslúžny Pereszlényi s kočišom a s hajdúchom Jozefom Vevericom, na druhom dekan Pazúrik, administrátor Fischer, ludrovský

administrátor František Hasnzélyi, ružomerský katechéta Izidor Kaloczay, organista Jozef Chládek a kostolník Fraňo Mrmaj.

Vojst' do dediny chceli popri Dolnej škole – toto miesto bolo zúžené, keďže oproti škole stál plot a humno, pod ktorým ešte prekážali naukladané dlhé brvná. Práve tu sa zhromaždil hustý zástup viac ako tristo nahnevaných a krikom protestujúcich ľudí brániacich vstup kočom do obce. Kone pred zástupom zastali, vzpínali sa, žandári sa snažili bajonetmi prekliesniť cestu. Niektorí zo zhromaždených obišli školu, a tak sa od chrbta dostali za koče, ktoré sa nemohli pohnúť a mali zahatanú aj cestu nazad. Rozzúrený podslúžny vztýčený na koči šermoval paličou a prikazoval kočišovi: „Csak elöre! Csak elöre!“ (Len napred!)

Bičom šľahané kone sa vzpínali, hrozilo, že skočia medzi ľuďmi a niekoho zadlavia. Vtedy jeden z dedinčanov (Jozef Demko) chytil oje a druhý (Ondrej Sliachan) kone za uzdu. Hajdúch Veveřica vytrhol kočišovi bič, vrhol sa Demku a úderom ho zrazil na zem. Po opätovnom pokriku „Czak elöre“ a za veľkého zmätku preletelo ponad koče aj niekoľko kameňom, ktoré hodili chlapi spoza humien. Nikoho netrafili, ale vtedy už veliteľ žandárov vydal rozkaz na strel'bu: „Lönni!“

Po prvej salve zo žandárskych manlicheriek nasledovali ďalšie výstrely. Zasiahnutí padali s výkrikmi do kaluží z vlastnej krvi, ľudia sa v hrôze rozutekali. Na uvoľnenom priestranstve sa koče rýchlo obrátili a uháňali späť do Ružomberka.

Niektorí Černovčania sa na miesto vzápätí vracali, aby svojich ranených, stonajúcich aj umierajúcich v prachu odtiahli, no žandári ich surovo odháňali. Do príchodu úradov sa s nikým a ničím nesmie hýbať! Viacerí zasiahnutí preto na mieste, pred očami svojich príbuzných, aj vykrvácali.

Jeden z dedinčanov utekal do Ružomberka po lekára. Prvý prišiel na miesto masakry dr. Vavro Šrobár, druhého, dr. Marka Polgára pravdepodobne zalarmovali úrady. Obec obsadilo vojsko ešte v ten deň a v nedeľu prišli do dediny, v ktorej vyhlásili štatárium, ďalší vojaci.

Bilancia strel'by bola desivá. Na mieste masakry zostali deväť mŕtví: Antónia Lejková, Ružena Fagová, Jozef Demko, Katarína Demková, Ondrej Uhrina, Jozef Lejko, Michal Polievka, Pavel Janči, Jozef Hlinka.

Na druhý deň skonali ďalší štyria: Karol Otiepka, Ignác Janček, Jozef Lajčiak, Terézia Demková.

V budapeštianskej Nemocnici sv. Róchusa zomreli Jozef Fulla a Andrej Šulík-Kučera.

Masakra v Černovej si vyžiadala spolu 15 mŕtvych a 52 ľahšie alebo ťažko zranených. Najmladšou obeťou bola 14-ročná Antónia Lejková, najstarší 55-ročný Jozef Lajčiak.

(V zozname obetí uvádzajú niektorí autori namiesto Terézie Demkovej vdovu Katarínu Debnárovú, matku siedmich detí. Bola zasiahnutá do pľúc, keď v dave hľadala svoje deti, doma upadla do kómy, z ktorej sa na tretí deň prebrala. Deti sa potom s pomocou príbuzných o bezvládnú matku až do jej smrti starali.)

Po obsadení vojskom úrady pristúpili k zatváraníu „buričov“. 28. októbra odviekli v putách do väzenia v Ružomberku Jána Javorku. V nasledujúci deň zatkli ďalších dvanástich, medzi nimi aj Annu Fullovú, sestru Andreja Hlinku. Spolu s Javorkom ju označili za hlavných podnecovateľov „vzbury proti vrchnosti“.

Pohreb obetí bol určený na stredú, 30. októbra. Ešte pred pohrebnými obradmi úrady náhle nariadili súdnu pitvu. Pozostalí museli svojich mŕtvych priniesť do stodoly pri cintoríne. Umytých, poobliekaných a kvetmi obložených vykonávatelia povyzliekali donaha a pitvou zisťovali príčinu smrti. Rozrezané telá potom hádzali do rakiev aj s uzlíčkom šiat a takto vracali príbuzným. Kňaz, ktorému sa pozostalí sťažovali, intervenoval u prítomných lekárov a až po jeho zákroku vracali vykonávatelia mŕtvolu oblečené. (Priamy účastník masakry Štefan Hatala pripomína aj ďalšiu obeť, nikde úradne nezaznamenanú: dieťa zastrelené v bruchu matky, ktorá bola v siedmom mesiaci tehotenstva. Žena porodila v humne, kam ju odniesli a potom záležitosť tajili, aby rodičku úrady neobžalovali z účasti na „vzbure“. Dieťa vložili do truhly z jednej obetí, ktorú po pitve vrátili príbuzným.)

Cintorín obkolesili stovky vojakov, okrem príbuzných tam nesmel vstúpiť nikto cudzí. Za kordónom vojska na mierne dvíhajúcim sa svahu až k hore stálo mlčky tisíce ľudí. Ružomerský kaplán Andrej Oravec, ktorý mal obeť pochovávať, poprosil veliteľa, aby aj im účasť na pohrebe povolil. Vojsko ustúpilo ku kostolu a mlčiace more postúpilo k cintorínu. Úplne ho zaplnilo – no aj tak sa naň väčšina nedostala.

Počas obradov bolo počuť hlavne nárek trhajúci srdcia. Siroty sa zachádzali plačom, chlapmi triasli vzlyky. Niektoré ženy omdlievali. Pri Otčenáši za zomrelých sa lamentovanie trochu stíšilo, až kým neprišlo „a odpusť nám naše viny, ako i my...“ Tu sa ľudom na cintoríne zlomil hlas a nárek opäť prepukol.

Pri obradoch a po nich vojaci, väčšinou Rumuni, stáli ako stĺpy, v očiach slzy.

V deň pohrebu, 30. októbra sa v Budapešti konala parlamentná schôdza, na ktorej slovenskí poslanci interpelovali vo veci masakry v Černovej. Zo žalujúcich sa stali obžalovaní, od väčši-

ny prítomných sa im dostalo iba urážok, obviňovania („vy ste vrahovia ľudu, vaše časopisy ho pobúrili...“) a skoro až osobnej inzultácie.

Vyšetrovacía väzba zatknutých trvala jeden a pol mesiaca. Fiškus, štátny zástupca Július Belopotocký ju zavŕšil žalobou na 55 ľudí pre prečin násilného sprotivenia sa proti vrchnosti a pre prečin proti súkromným osobám. Začiatok súdneho procesu bol určený na 2. marca 1908, na ktorý predviedli 53 obžalovaných (neprítomné dve ženy boli po pôrode) a 93 svedkov. Súdny proces trval 8 dní. Žalobu musel čítať štátny fiškus po slovensky a po slovensky viedol proces aj predseda súdneho tribunálu, lebo veľká väčšina obžalovaných a prítomných svedkov nevedela a nerozumela po maďarsky. Na procese svedčilo i štrnásť žandárov. Aj z výpovedí strelajúcich vyplývala nerozvážnosť úradov, nevhodnosť postupu žandárov a nezmyselnosť ich počínania zavŕšeného strelbou, u niektorých až štvornásobnou – títo zväčša strelali utekajúcim do chrbta.

Obžalovaných obhajovali štyria advokáti: dr. Janko Mudroň z Martina, dr. Jozef Kállay z Liptovského Mikuláša, dr. Bernát Hiller a dr. Henrich Lakner z Ružomberka, veľmi skúsení v kriminálnych procesoch. Ale po reči štátneho fiškusa akoby všetko úsilie obhajcov vyšlo nazmar. Zaujatí sudcovia uznali štyridsiaticich obžalovaných za vinných aj napriek tomu, že sa nedokázala vopred pripravovaná a organizovaná vzbura, ale iba zhluk ľudí, ktorí volali a prosili, aby sa nekonala posviacka kostola. Obžalované ženy a muži dostali spolu 37 rokov väzenia a 128 rokov straty občianskych práv. Okrem týchto viacerých obvinených trest obišiel, keďže v čase strelby nemali ani 16 rokov.

Masakra v Černovej, nasledovné zatváranie a monsterproces s obžalovanými dosiahli mimoriadny ohlas nielen v Európe (písali o nej všetky významné tlačové médiá), ale aj v americkej tlači. Už v pondelok 28. októbra vyšlo mimoriadne číslo *Národných novín* v Martine a tieto neskôr sústavne referovali o následkoch, ako aj o súde s Černovčanmi. Udalostiam sa podrobne venovali i *Ľudové noviny*, *Slovenský týždenník*, *Robotnícke noviny*... Po súdnom procese vyšla v Martine na deväťdesiatich stranách publikácia *Černovský proces*, ktorej autorom bol syn Svetozára Hurbana Vajanského. Píše v nej o priebehu, výpovediach svedkov a objasňuje predchádzajúce tragické udalosti.

Naopak, provládna tlač fakty bulvárne prekrúcala, písala nenávisťne, dokonca si z obetí robila posmech.

Björnstjerne Björnson ďalej búril svedomie Európy v článku *Maďarský priemysel*, neskôr v článku *Čo Slováci musia vytrpieť* vyratúva prípady svojvôle a krívd voči Slovákom zo strany

maďarskej justície. K týmto problémom sa vo svojej publikačnej činnosti vracal i v neskoršej dobe.

V Anglicku a v Európe našli v tom období veľký ohlas články a štúdie škótskeho historika a publicistu R. W. Setona-Watsona, ktorý sa v nich postavil na stranu utláčaného slovenského národa.

Mohutné protestné akcie proti masakre v Černovej, nespravodlivému súdnemu procesu a väzeniu zorganizovali americkí Slováci vo všetkých veľkých mestách, kde žili. O nespravodlivosti, ktorá sa diala v ich domovine, informovala hlavne krajská tlač – slovenské spolky vydávali v tom období 14 časopisov v súhrnnom náklade 200 000 exemplárov.

Najsilnejšia vlna solidarity so Slovákmí prišla spoza rieky Moravy. V tamojšej tlači presakovalo poznanie: Česi si uvedomujú, že vedľa nich žije národ im veľmi blízky, ktorý je surovo prenasledovaný, vládnu mocou zbavovaný svojich práv. Treba si uvedomiť jeho postavenie a pomôcť mu. K veľkej nevôli Budapešti protestovali aj popredné osobnosti českého politického a kultúrneho života. Na podporu Slovákov sa uskutočňovali viaceré protestné akcie – len telocvičná jednota *Sokol* usporiadala viac ako 750 zhromaždení (Holec 1997). Pre siroty v Černovej, ktorých bolo viac ako 50, sa vyzbieralo odhadom 84 000 korún. Ohlasy z Čiech potvrdzujú, že udalosti v Černovej a ich dôsledky boli nemalým vkladom k definitívnemu posilneniu myšlienky spoločného štátu Čechov a Slovákov.

V čase konania masakry sa Andrej Hlinka nachádzal na Morave v mestečku Napajedla. (Maďarská bulvárna tlač v úsilí škandalizovať prišla s chýrom, že Hlinka preoblečený do ženských šiat strieľal v Černovej revolverom z okna.) Z Napajediel odišiel i s publicistom Vladimírom Hurbanom k svojmu priateľovi a žičlivcovi Aloisovi Kolískovi do Hodonína. Keď poobede dostal telegram o tom, čo sa stalo v jeho rodnej obci, zdesený chcel okamžite odcestovať na Slovensko. Iba s veľkou námahou ho priatelia presvedčili, aby radšej zostal a pokračoval v prednáškach. Doma by ho okamžite zatkli, a takto urobí národu väčšiu službu. So záujmom o jeho prednášky vo svetle udalostí v Černovej bude stúpať aj pocit solidarity so slovenským národom.

Následné Hlinkovo prednáškové turné sa stretlo s veľkým úspechom, zahŕňalo nielen vtedajšie české a moravské metropoly (nadšení pražskí vysokoškoláci ho odniesli na pleciach do hotela), ale aj menšie sídla. Poslucháčov sa obyčajne nazbieral taký počet, že kapacitne preplnené miestnosti nestačili. Vo väčších mestách ich prišli tisícky. Svoj pobyt Hlinka využil aj na rokovania s významnými politickými, kultúrnymi a cirkevnými činiteľmi.

Počas prednáškového turné v Čechách kráľovská tabuľa zamietla odvolanie Hlinku a spol. a potvrdila rozsudok z roku 1906, podľa ktorého musia odsúdení trest prijať a absolvovať aj väzenie. Štátna moc v Uhorsku v zámere prekaziť Hlikovu „protimaďarskú a protištátnu“ agitáciu mu urýchlene nariadila deň nástupu trestu, a to 30. november 1907.

Hoci ho v dobrom úmysle priatelia prehovárali, aby sa do Uhorska nevrátil a vyhol sa pobytu v cele, nespravil tak. Uvedomoval si, že by vlastne zradil svoje ideály – neutekať z boja a kvôli svojmu presvedčeniu aj trpieť.

Je potrebné pripomenúť, že Kongregácia koncilu v Ríme nepotvrdila Párvyho suspenzie Hlinku a jej výrok odsúhlasil 14. marca 1909 aj pápež Pius X. Po návrate z väzenia Andrej Hlinka 29. júna 1910 kostol vo svojej rodnej obci vysvätil.

Počas obdobia komunistického totalitizmu sa masakra v Černovej do slovenských a českých učebníc dejepisu prakticky nedostala. Na príčine bola hlavne osobnosť katolíckeho kňaza Andreja Hlinku. Marxizmu poplatní historici černočianskeho národovca z dejinného účinkovania a z toho plynúcich súvislostí úmyselne vynechávali, prípadne dohonestovali a jeho úlohu v dejinách nášho národa bagatelizovali. Z vtedajšieho ideologického hľadiska presadzovaného vládnu mocou boli Hlinkove verejne proklamované a zaznamenané antikomunistické postoje neprípustné. Do súvislostí so vznikom Československej republiky dávali tzv. Veľkú októbrovú socialistickú revolúciu v Rusku – údajne, podľa oficiálnej prosovietskej propagandy, ona mala najväčší vplyv na ustanovenie nového štátu Čechov a Slovákov.

Po páde komunistického totalitizmu sa historická veda dostala k slobodnému zverejňovaniu skutočných historických, dovtedy zamlčovaných faktov. Nešlo iba o zverejňovanie, ale aj vyvodzovanie súvislostí. Viacerí súčasní renomovaní historici uznávajú, že masakra v Černovej prispela významným dielom k uvedomovaniu si spolupatričnosti Čechov a Slovákov a že aj táto udalosť pomohla otvoriť cestu smerujúcu ku vzniku Československej republiky v roku 1918.

Zoznam použitej literatúry

BJÖRNSON, B., 1908. Magyarische Barbarei. In: *März (München)*, 1908, Erster Band (Januar bis März), s. 562-563.

BJÖRNSON, B., 1907. Was die Slowaken leiden müssen. In: *März (München)*, 1907, Vierter Band (Oktober bis Dezember), s. 407-412.

HOLEC, R., 1997. *Tragédia v Černovej a slovenská spoločnosť*. Martin: Matica slovenská, 1997.

KOLAFA, Š. J., 1997. *Tolstoj a Björnson ve slovenském zápase proti maďarizaci*. Praha: ARSCI, 1997.

LAJČIAK, L.a Anton Lauček, 1982. *1907-1982 Černová*. Ružomberok: MKS, 1982.

LETZ, R., HROMJÁK, Ľ. a P. STANO. 2017. *Černová 1907*. Bratislava, Post Scriptum, Bratislava 2017. ISBN 978-80-89567-78-2.

MICHL, J. B., 1970. *Björnstjerne Björnson*. Bratislava: Obzor, 1970.

V texte bol použitý aj rukopis pamätníka Ladislava Hatalu a tiež spomienky Štefana Hatalu, priameho účastníka masakry, ktorý mal v čase tragédie 15 rokov. (v r. 1966 ich zapísal A. Lauček)